Wprowadzenie

Okres adolescencji to czas specyficznych przemian w funkcjonowaniu jednostki, które dokonują się na niemalże wszystkich obszarach jej aktywności. Można powiedzieć, iż jest to swoista rewolucja w ciele, mózgu, myśleniu i innych procesach poznawczych, sferze emocjonalnej oraz w relacjach społecznych z dorosłymi i rówieśnikami[1]. A zatem „być młodym" to stan niełatwy, wymagający podjęcia innych niż stosowanych dotąd strategii działań oraz weryfikacji uznanych prawd i poglądów. Wielość trudności w „byciu młodym" potęgowana jest również przez aktualne warunki społeczno-kulturowe oparte na zmianie i niepewności, które niejako wymuszają na osobach nastoletnich konieczność ciągłego dostosowywania się do wymogów współczesności. Warto też zauważyć, iż funkcjonowanie młodych nierzadko podlega krytycznej ocenie opinii publicznej, co wynika z szeregu negatywnych mitów i stereotypów, które pojawiają się w związku z refleksją nad tym, „jaka jest dzisiejsza młodzież". Należy również podkreślić fakt, iż współcześnie młodość jest coraz dłuższym okresem w biegu życia jednostki ze względu na akcelerację (przyspieszenie) tempa rozwoju biologicznego oraz deceleracje (opóź-

[1] K. Appelt, *Czemu służy okres dorastania?*, [w:] E. Żmuda, K. Waszyńska (red.), *Nastolatki na zakręcie. Jak wspierać zdrowie w głowie młodych ludzi?*, Poznań 2023, s. 42–52.

nienie) tempa rozwoju społecznego[2], czego potwierdzeniem może być np. coraz wcześniejsze pojawienie się pierwszej miesiączki u dziewcząt oraz coraz późniejsze uzyskanie samodzielności ekonomicznej i mieszkaniowej – zjawisko gniazdownictwa[3]. Można zatem powiedzieć, że młodość relatywnie trwa coraz dłużej, a młodych jest relatywnie coraz więcej. Podkreśla to B. Galas wskazując, iż „[…] granice wiekowe stały się płynne, wydłużeniu uległo stadium młodości i proces przechodzenia do dorosłości. Zaowocowało to m.in. relatywnym wzrostem liczebności młodzieży w strukturze społecznej"[4]. Generuje to potrzebę kształcenia profesjonalnej kadry zajmującej się zawodowo młodzieżą, która podejmie wnikliwą analizę specyfiki jej funkcjonowania w celu wsparcia jej w rozwoju.

Należy zwrócić uwagę, iż obok tychże przeciwności, trudności i wyzwań powiązanych z „byciem w młodości", czas ten jest bogaty w wielość możliwości rozwojowych, które są konieczne dla całości ogólnożyciowych doświadczeń. Narracja mówiąca o potencjale rozwojowym i pozytywnych aspektach okresu adolescencji stanowi aktualnie „nowy naukowy punkt widzenia o tym etapie życia"[5]. Poszerzenie optyki analiz młodzieży o konteksty podkreślające jej proaktywny i prorozwojowy charakter wydaje się być konieczne, ponieważ, jak wyjaśnia B. Jankowiak, „reprezentacja dorastania wyłącznie jako okresu dramatu i konfliktu jest w obliczu prowadzonych ostatnio badań tendencyjna, niewystarczająca, a być może nawet błędna"[6]. Rozważania podjęte w niniejszej pracy również wpisują się w ten nurt analiz, który podkreśla proaktywne oraz prorozwojowe aspekty młodości stanowiącej przestrzeń do niezmierzonych pokładów energii, siły, odwagi,

---

[2] A. Oleszkowicz, A. Senejko, *Psychologia dorastania. Zmiany rozwojowe w dobie globalizacji*, Warszawa 2013, s. 28.

[3] Patrz: M. Piszczatowska-Oleksiewicz, *Polscy gniazdownicy: O powodach, dla których dorosłe dzieci mieszkają z rodzicami*, „Pogranicza. Studia Społeczne" 2014, XXIV, s. 181–207.

[4] B. Galas, *Młodzież*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczne XXI wieku*, t. 3, Warszawa 2004, s. 327.

[5] B. Jankowiak, *Zachowania ryzykowne współczesnej młodzieży*, Poznań 2017, s. 25.

[6] Tamże.

mocy sprawczej, innowacji, inspiracji, fascynacji i zadziwień. Etap dorastania nie stanowi przecież „pustego czasu", który jest na „próżno". Okres ten „czemuś służy"[7]. A czemu? Otóż czas adolescencji jest potrzebny dla ukształtowania całości ogólnożyciowych doświadczeń i rozwojowych prawidłowości, dlatego też należy dostrzec jego wartość oraz potencjał, ukierunkowując się w stronę możliwości, jakie ze sobą niesie. Należy również pamiętać, że młodość, pomimo ulokowania pomiędzy dzieciństwem a dorosłością i powiązania z tymi etapami życia, pełniąc rolę „pomostu" między nimi, jest jednak okresem istotnym i ważnym „samym w sobie". W czas adolescencji wpisane są specyficzne dla niego zadania rozwojowe, które są niezbędnym motorem napędowym zmian rozwojowych.

Wszystkie przedstawione powyżej kwestie uprawniają do sformułowania tezy, iż młodzież jest to ta grupa rozwojowa i społeczna, która wymaga podjęcia specyficznych działań pedagogiczno-psychologicznych czy wychowawczych poprzez zastosowanie odmiennych metod pracy, wsparcia, czy budowania relacji. Jednym słowem „w nowych czasach" potrzebne jest nowe spojrzenie na zawód pedagoga młodzieży[8], który kompetentnie będzie

---

[7] Nawiązanie do tytułu: K. Appelt, dz. cyt., s. 42–52.

[8] Pisząc „pedagog młodzieży" autorki mają na myśli nie tylko formę męską, ale również żeńską oraz abstrahującą od płci – pedagog młodzieży / pedagożka młodzieży / osoba pedagogizująca młodzież. Autorki mają świadomość różnorodności tożsamości płciowej oraz potrzebę użycia języka równościowego, jednak dla uproszczenia narracji zdecydowały się na konsekwentne stosowanie formuły męskiej – „pedagog młodzieży", z zaznaczeniem, iż w domyśle oznacza to również pedagożkę młodzieży lub osobę pedagogizującą młodzież. Analogicznie w ten sam sposób użyte zostaną zwroty nauczyciel, edukator, uczeń, czytelnik. Takie uproszczenie wydało się ,,wygodniejsze" w czytaniu tekstu. W ten sam sposób traktujemy w książce ujednolicenie formy nastolatek, adolescent. Więcej informacji na temat języka równościowego odnaleźć można w: I. Chmura-Rutkowska, *(Nie) równość płci w życiu i w języku*, [w:] *Nierówność płci w języku. Poradnik dla nauczycielek i nauczycieli szkół m.st. Warszawy*. Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń oraz Urząd m. st. Warszawy, Biuro Edukacji, Warszawa 2022, s. 13–45; M. Karwatowska, J. Szpyra-Kozłowska, *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*, Lublin 2005; E. Kołodziejek, *Komunikacja inkluzywna. Odpowiedzialność za słowo*, [w:] *Jak mó-*

wzmacniał potencjał rozwojowy młodych, wspierając ich w pokonywaniu wymienionych powyżej przeciwności, z którymi wiąże się adolescencja. Rola pedagoga/wychowawcy/edukatora – profesjonalnego, rozumiejącego złożoną i specyficzną sytuację „bycia młodym", posiadającego umiejętność korzystania z bogatego warsztatu metod pracy z młodzieżą, czerpiącego z niej wiele satysfakcji, jest kluczowa we wspieraniu rozwoju nastolatków.

Nawiązując do tytułu publikacji – *Z nastolatkami ku dorosłości* – wspierające towarzystwo tego typu osób, będących wraz z osobami młodymi w drodze do dorosłości, wspólne podążanie w atmosferze szacunku i zrozumienia, stanowi nierzadko element determinujący dalszą pomyślność losów młodych w ich kolejnych etapach życia. Czas adolescencji stanowi nierzadko swoiste wyzwanie dla dorosłych przebywających w otoczeniu młodych. Należy jednak pamiętać, że pomimo tego, iż jest to czas wymagający i niejednokrotnie kłopotliwy, konieczne jest mądre towarzyszenie nastolatkowi w przeżywaniu jego przemian rozwojowych oraz przejście w stronę relacji podmiotowych z uwzględnieniem zasady „możliwa swoboda oraz rozsądne, konieczne ograniczenia"[9].

Podtytuł publikacji – *Pedagogia młodzieży* – wskazuje na przyjęte w niej założenie synkretycznego oraz interdyscyplinarnego połączenia w myśleniu o młodzieży trzech elementów: teorii, empirii oraz praktyki edukacyjnej, co Z. Kwieciński określił mianem pedagogii, która rozumiana jest jako:

> […] całkowity obszar refleksji o edukacji i praktyce edukacyjnej zarazem. Przyłączamy się tu do takiego posługiwania się tym słowem, które nadaje mu najszerszy zakres, gdyż służy do nazywania pewnego typu myślenia, badań i praktyk edukacyjnych. Praktyka edukacji często wykracza i wyprzedza narzucane jej przez pedagogikę ograniczenia. Refleksja nad edukacją (jako praktyką oddziaływania na rozwój ludzi) jest uprawiana w filozofii, socjologii, psychologii, antropologii, biologii i w innych na-

---

wić i pisać o grupach narażonych na dyskryminację. Etyka języka i odpowiedzialna komunikacja. Poradnik, Warszawa 2022, https://etykajezyka.pl/wp-content/uploads/2022/01/ETYKA-JEZYKA-Poradnik-FH-WYDANIE-2.pdf [dostęp: 13.11.2024].

[9] E. Żmuda, K. Waszyńska (red.), *Nastolatki na zakręcie. Jak wspierać zdrowie w głowie młodych ludzi?*, Poznań 2023, s. 30.

ukach, ale też uprawiana jest twórczo poza nauką. Mówiąc o jakiejś pedagogii, myślimy o takim całościowym traktowaniu myślenia i robienia edukacji[10].

Pedagogia młodzieży stanowi podstawę aktywności i pracy pedagogów młodzieży[11], którzy, budując swoje kompetencje i wybierając spośród wielu możliwych koncepcji i podejść wychowawczych, przygotowują się do pracy z młodzieżą.

Prezentowane w książce propozycje koncentrują się wokół myślenia humanistycznego z wycieniowaniem relacyjnym i podmiotowym. Pedagog młodzieży zakładać bowiem powinien, że młodzież będzie podmiotem oddziaływań wychowawczych, pomocowych czy edukacyjnych, a wszelkie podejmowane działania ukierunkowane będą na rozwój nastolatka w oparciu o relację, która będzie wspierająca i sprzyjająca podejmowanym aktywnościom. Być pedagogiem młodzieży to w istocie być z młodzieżą w każdej przestrzeni jej życia, zarówno w domu, w szkole, jak i w pozaformalnych kontekstach wychowawczych i socjalizacyjnych. Choć w książce piszemy o nauczycielach i edukatorach, to tak naprawdę towarzyszyło nam poczucie i przekonanie, że niniejsza publikacja stanowić będzie kompendium wiedzy i drogowskaz dla każdego, kto z młodzieżą „bywa", „ma kontakt", oddziałuje na młodzież, wychowuje, socjalizuje, resocjalizuje, ale przede wszystkim chce być w relacji z młodzieżą,

---

[10] Z. Kwieciński, *Pedagogika i edukacja wobec wyzwania kryzysu i gwałtownej zmiany społecznej*, [w:] Z. Kwieciński, L. Witkowski (red.), *Ku pedagogii pogranicza*, Toruń 1990, s. 9–10.

[11] Współcześnie pedagogika młodzieży pretenduje do miana szczegółowej subdyscypliny akademickiej, której celem byłoby przekształcanie rzeczywistości pedagogicznej na podłożu świata doznań i funkcjonowania młodzieży. Patrz: A. Cybal-Michalska, *Pedagogika młodzieży*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2019. Egzemplifikację zainteresowania zagadnieniami juwentologicznymi na podłożu teorii oraz empirii stanowią również działalność Sekcji Pedagogiki Młodzieży oraz Zespołu Pedagogiki Młodzieży działającego w ramach Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk. Przewodniczącą Sekcji Pedagogiki Młodzieży jest prof. dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska. Autorki publikacji są aktywnymi członkiniami Zespołu.

chce budować relacje z młodzieżą lub już w tej relacji jest i potrzebuje wsparcia. Wskazanie pewnej uniwersalnej ścieżki do stawania się pedagogiem młodzieży, którą jako autorki proponujemy, stanowi podstawę dalszego zagłębiania się w bycie z młodzieżą i poszerzania wiedzy w tym obszarze.

Pracować z młodzieżą i spróbować uchwycić, jak można to robić od podstaw, kawałek po kawałku, jak zbudować siebie zawodowo, mentalnie, a potem iść do młodych i dać im od siebie swoje kompetencje, wiedzę, doświadczenie, mądrość i relacje, tak aby czuli się bezpiecznie w świecie wielości możliwości, mnogości szans, ale też zagrożeń, w świecie często brutalnym i zagrażającym – ta myśl przyświecała autorkom podczas pracy nad niniejszą książką.

Celem tej publikacji jest próba odpowiedzi na pytania: „jak uprawiać pedagogię młodzieży oraz jak być pedagogiem młodzieży dla współczesnych adolescentów?" Próba ta została poczyniona poprzez podjęcie refleksji na trzech poziomach analiz, zgodnie z ideą pedagogii (w tym przypadku – młodzieży). Pierwszy z nich, teoretyczny, stanowi punkt wyjścia dla narracji dotyczącej aktualnych ustaleń odnośnie do okresu dojrzewania i wychowania młodych ludzi oraz kształtowania się tożsamości pedagogicznej – nauczyciela, pedagoga, edukatora, specjalisty. Drugi, empiryczny, wskazywał na istotność uwzględnienia badawczych rozstrzygnięć i analiz w pracy z młodzieżą. Z kolei trzeci, metodyczny, związany jest zarówno ze specyfiką pracy z osobami w wieku pomiędzy dzieciństwem a dorosłością, wskazówkami odnośnie do zagadnień, które warto z nimi poruszać i przykładami praktycznych ćwiczeń, jak i podejściem do zawodu pedagoga i sposobami dbania o swój dobrostan.

Oddana do rąk Czytelników publikacja stanowi rezultat teoretycznych rozważań oraz praktycznych działań autorek, które mając świadomość wzajemnych połączeń tych przestrzeni, chciały wspomóc osoby działające z młodzieżą poprzez zachętę do podjęcia (ponownych) refleksji nad psychospołeczną charakterystyką okresu adolescencji (rozdział 1), specyfiką pracy wychowawczej i pedagogicznej z młodzieżą oraz podejściami teoretycznymi (rozdział 2), profilem pedagoga młodzieży (rozdział 3), dobrostanem pedagoga młodzieży (rozdział 4), obszarami, które warto u młodych rozwijać, potrzebami okresu dorastania (rozdział 5), katalogiem narzędzi metodycznych do pracy z młodzieżą (rozdział 6).

Problematyka dotycząca młodzieży jest bardzo obszerna i wielowątkowa, dlatego też niniejsza praca nie wyczerpuje jej. Autorki dokonały subiektywnego doboru zagadnień szczegółowych dotyczących młodzieży na podstawie własnych doświadczeń z pracy z młodzieżą, jak również naukowych doniesień na ten temat. Wiele wątków zostało jedynie zasygnalizowanych, czego autorki mają świadomość, wierząc jednak, że sygnały te stanowić będą bodziec do pogłębienia problematyki i poczynienia dalszych kroków w poszukiwaniu własnego, niepowtarzalnego stylu pracy z młodzieżą. Wsparciem dla Czytelników w owych poszukiwaniach są zamieszczone w pracy elementy: „ku refleksji", „zapiski z praktyki" oraz „biblioteka inspiracji".

W pracy odnosimy się do ogólnych kompetencji ramowych pedagoga młodzieży – nauczyciela niespecjalisty – pracującego w różnych obszarach, a zatem wychowawcy, edukatora, nauczyciela przedmiotowego, który ma posiąść podstawową wiedzę o młodzieży, by mógł wejść z nią w relację, która stanowić powinna dla niego najistotniejszy cel pracy. Pedagog młodzieży mając świadomość specjalizacji wiedzy, powinien mieć umiejętność pracy interdyscyplinarnej, zespołowej oraz znać instytucjonalną ofertę możliwości wsparcia młodzieży w kryzysie, do której to oferty może młodych pokierować (specjaliści, fundacje, stowarzyszenia). Z tego względu w pracy celowo nie porusza się szczegółowo wątków dotyczących zdrowia psychicznego i seksualności młodzieży. Wsparciem dla czytelnika w tymże obszarze jest zamieszczona w pracy lista numerów alarmowych, w których świadczona jest profesjonalna pomoc psychologiczna dla młodzieży oraz ich opiekunów, a także nazwy instytucji, w których tego typu pomoc jest oferowana.

Wyrażamy nadzieję, iż przestawiony w pracy wachlarz rozważań teoretycznych i empirycznych oraz zbiór propozycji do działań praktycznych stanowić będzie inspirację rozwijającą warsztat teoretyczno-metodyczny osób pracujących z młodzieżą. Mamy świadomość, że „żaden model nie dorówna nigdy prawdziwemu życiu"[12], dlatego też są to jedynie wskazówki, propozycje i inspiracje oparte na humanistycznym i holistycznym myśleniu o człowieku

[12] J. Juul, *Zamiast wychowania*, Podkowa Leśna 2016, s. 16.

i jego środowisku życia. Specyfika pracy z młodzieżą, która jest grupą niejednorodną wewnętrznie generuje konieczność podjęcia działań indywidualnie dostosowanych do potrzeb konkretnych odbiorców, sytuacji oraz kompetencji, zasobów indywidualnych oraz osobowościowych pedagoga młodzieży. Osiągnięcie zamierzonych efektów edukacyjno-wychowawczych zależne jest zatem od wielu czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Jednak tym, co niejako stanowi pewnik, element konieczny do zbudowania satysfakcjonujących relacji z młodymi jest wspierające, akceptujące towarzyszenie im w drodze do dorosłości. A zatem spakujmy odpowiednio plecak, tak aby ograniczyć nieprzewidziane sytuacje (poszerzajmy własny warsztat metodyczno-teoretyczny), załóżmy wygodne buty (zadbajmy o nasz dobrostan), weźmy do ręki mapę (pamiętajmy o potrzebach i zadaniach rozwojowych młodzieży) i ruszajmy z młodymi w drogę ku dorosłości. W tym fantastycznym czasie dorastania, pełnym wyzwań i fajerwerków, dni słonecznych i kolorowych oraz tych spowitych mgłą i ciemnymi chmurami, młodzi jak powietrza potrzebują mądrych i dobrze przygotowanych dorosłych, którzy będą stanowili wspierające środowisko do ich wzrastania i dojrzewania. Bycie z młodzieżą, poświęcanie im uwagi, czasu i budowanie z nimi relacji to najlepsze, co możemy sobie dać jako społeczeństwo – jesteśmy o tym głęboko przekonane – bowiem nasza przyszłość to młodzież. Dajmy więc jej szanse na dobry start w dorosłość!

Wierzymy, że młodzi przy mądrym wsparciu Nas, dorosłych pedagogów młodzieży, odnajdą tę drogę. Byłoby to potwierdzeniem efektywności naszej pracy nad kształtowaniem prorozwojowych postaw młodych i budowania z nimi relacji, które będą wspierać ich w realizacji zadań rozwojowych adolescencji. Tego z całego serca życzymy naszym Czytelnikom – pedagogom młodzieży i współczesnym nastolatkom – w trosce o ich dobro i rozwój.

Lucyna Myszka-Strychalska
Paulina Peret-Drążewska
Bożena Kanclerz